

Osudy lavic z vypálené olomoucké synagogy

Jan Stejskal, správce krnovské synagogy

Občanské sdružení Krnovská synagoga, pečující o stejnojmennou krnovskou památku ve spolupráci s vlastníkem – Federací židovských obcí ČR, získalo díky podpoře soukromých dárců cenný soubor synagogálních lavic, pocházejících z vypálené synagogy v Olomouci. Po zaplacení první čtvrtiny kupní ceny byl soubor lavic převezen v červenci 2004 kamiómem firmy Kofola z Olšan u Prostějova do Krnova a uložen v zadní části sálu synagogy. Kupní cena byla postupně hrazena v průběhu tří let – Občanské sdružení Krnovská synagoga získalo tuto částku od sponzorů prostřednictvím projektu „70 míst – 70 osudů“, kde dárce mohli podpořit zřízení jednotlivých míst, nesoucích jméno obětí holocaustu.

Jak se více než 100 let starý soubor synagogálních lavic objevil v Krnově? Původně byly lavice vyrobeny pro olomouckou synagogu – stavbu vídeňského architekta Jakoba Gartnera (1861-1921) – autora synagog v Holešově (1893), Opavě (1896), Prostějově (1904), Kroměříži (1910). Olomoucká synagoga byla slavnostně otevřena 11.4.1897. Budova měla celkem 440 míst pro muže v hlavním sále a 304 míst pro ženy na galeriích. Po obsazení Olomouce německou armádou nacisté synagogu v noci z 15. na 16. března 1939 vypálili. Kdy došlo k demontáži lavic, není známo. Písemné záznamy dokumentují až nabytí lavic olšanskou farností na konci roku 1939 – zápis z farní kroniky dokládá: „Byly zakoupeny pro kostel dubové lavice ze zrušeného židovského templu v Olomouci za 4.000,- K (z vlastního jmění kostelního) a upraveny zdejším stolařem Vojtěchem Škrabálkem za 5.475,- K, na což přispěli: zdejší Rolnická záložna 2.500,- K, Svaz katolických žen a dívek ze dvou divadel 2.500,- K a různé menší dary. Lavice byly posvěceny v neděli dne 17. prosince t.r.“

Lavice sloužily farnosti v Olšanech u Prostějova až do 23.10.2003, kdy byly do kostela osazeny nové lavice, lépe uzpůsobené potřebám katolické bohoslužby a vhodnější pro montáž vytápění do prostoru lavic. Olšanská farnost nabídla lavice k prodeji, výtěžek z prodeje byl použit na rekonstrukci památkově cenné budovy olšanské fary.

Občanské sdružení Krnovská synagoga získalo informaci o existenci lavic od architekta Jaroslava Klenovského, autora desítek publikací o historii židovských obcí na Moravě a ve Slezsku. Po cenovém vyjednávání došlo ke kompromisní dohodě, stvrzené kupní smlouvou, odsouhlasenou olomouckým arcibiskupstvím.

Občanské sdružení Krnovská synagoga se rozhodlo navázat na historickou praxi z minulých staletí, kdy tradiční moravské židovské obce (např. Boskovice, Ivančice) prodávaly členům židovské komunity místa v synagoze, a takto získané prostředky byly používány pro financování chodu obce. Podobný model byl využit v projektu „70 míst – 70 osudů“ – každé budoucí místo v lavicích ponese jméno jedné z obětí holocaustu (např. místo č. 1. věnováno památce posledního krnovského rabína Dr. Davida Rudolfera, který zahynul v Terezíně), a dárce mohl symbolicky „koupit“ dané místo a tak podpořit koupi lavic a jejich osazení v synagoze. Část souboru (3 řady o 21 místech) byla ve spolupráci s občanským sdružením Respekt a tolerance umístěna v synagoze v Lošticích nedaleko Olomouce, projekt „70 míst – 70 osudů“ tak byl rozdělen na krnovskou část s 49 místy a loštickou část s 21 místy.

Na olomoucký původ lavic poukazují, kromě citovaného záznamu z olšanské farní kroniky a kromě dochovaných fotografií interiéru olomoucké synagogy, také systém štítků s čísly řad a míst, který odpovídá velikosti olomouckého souboru dle originálních plánů synagogy. V přízemí olomoucké synagogy bylo 440 míst pro muže, z toho 280 míst v hlavním sále, zbytek pod galeriemi. Z 280 míst bylo 140 v levé části sálu, 140 míst v pravé části sálu (z pohledu proti svatostánku). Soubor měl dle dochovaného plánu Jakoba Gartnera celkem šestnáct řad (I. až XVI.), z toho prvních dvanáct řad vždy dvakrát po devíti místech (čísla 1. až 9. vlevo, 10. až 18. vpravo), poslední čtyři řady měly vždy dvakrát po osmi místech (čísla 1. až 8. vlevo, 9. až 16. vpravo). Z čísel dochovaných „krnovských“ lavic je zřejmé, že tento soubor byl doslova poskládan z dochovaných zbytků celého hlavního souboru ze sálu olomoucké synagogy – objevují se čísla řad I. (dvakrát – levá a pravá), V., VIII., IX., X., XII., XIV., a XV. (opět dvakrát). V číslech jednotlivých míst v řadách se objevují všechny číslice v rozsahu 1. až 18., s výjimkou 17., některá čísla míst (umístěných na víku uzamykatelné skříňky na modlitební šál a modlitební knížky) jsou promíchána, což nasvědčuje tomu, že byly doplněny víka skříněk z nezachovaných lavic. Vyslovuji domněnku, že před vypálením synagogy došlo k rychlé demontáži

lavice, při níž byla podstatná část souboru poškozena, a tak následně byly prodány jen použitelné lavice. Jednotlivé řady byly pro olšanský kostel zúženy z devítimístných, resp. osmimístných, na sedmimístné (nasvědčují tomu i nepřesně navazující rámy dřevěných výplní v místě nového napojení po zkrácení řady).

Zachovaná část souboru, která se nyní nachází v Krnově a v Lošticích, zahrnuje 10 řad po 7 místech, jednotlivé sedačky v řadě jsou samostatné a sklopné, nejde o souvislou lavici. Bočnice nesou vyřezávanou ornamentální výzdobu a motiv románského dvojokna (podobně jako v průčelí novorománské krnovské synagogy). Bočnice jsou zakončeny sloupkem válcovitého tvaru se soustruženou hlavicí v horní části. Každá řada lavic (s výjimkou poslední řady) má v zadní části uzamykatelné přihrádky na modlitební knížky a šál pro sedící v následující řadě. Lavice jsou přes své stáří více než 100 let v relativně dobrém stavu, mechanické škody a škody způsobené červotočem a vlhkostí jsou nevelkého rozsahu.

Umístěním lavic v krnovské a loštické synagoze tak dochází symbolicky k uzavření kruhu – zachované lavice z nevratně zničené synagogy v Olomouci jsou umístěny v zachované krnovské a loštické synagoze místo nevratně zničeného inventáře. Díky nevšední ochotě soukromých dárců z Krnova a Bruntálu (ale i z Ústí nad Labem, Vsetína a dokonce Kanady, USA, Nizozemí, SRN, Anglie, Francie) získala krnovská synagoga zajímavou a cennou památku pohnuté historie židovské komunity. Pořízení lavic (krnovskou část projektu) podpořilo více než 30 sponzorů ze 7 zemí: Zdeněk Jeník, Alena Čtvrtníčková, Ing. Michal Medek, MUDr. Eva Pončová a Milan Ponča, Pavel Kuča a MUDr. Ludmila Kučová, Petr Aharon Tesař, JUDr. Jarmila Sajfertová, JUDr. Jana Roznosová, Achab Haidler, Ing. Jaroslav Sivek (SIVO s.r.o.), Hugo a Louise Langshur (Kanada), Betty a Margaret Baar (Kanada), JUDr. Petr Zemánek, Elisabeth Margoshes (USA) a Rose Berl (Nizozemí), Aleš Bartusek, Vojta Levin (Anglie) a Antonín Sklenský, Jiří a Marie Gut (Nizozemí), Anna Maria Kunz (SRN), Filip Andziol, Mireille Arbellot a Anne de Beaufort a Brigitte Long (Francie), Herbert Stein (SRN), fotograf Jindřich Štreit, MUDr. Zuzana Juráňová, Kurt Schmidt (SRN), Ilse Hornbostel-Weidlich (SRN), Ing. Arch. Helmut Irblich (SRN), Matice Slezská – odbor Krnov, Horst Kaller (SRN). Další sponzoři pak podpořili loštickou část projektu (další informace viz www.respectandtolerance.com). Díky!

Zprávu o vytvoření památníku z lavic v loštické synagoze odvěšila 24.6.2005 Česká televize. Do Loštic vzápětí dorazil dopis Petra Brocha z Plzně, který byl očitým svědkem vypálení olomoucké synagogy. O lavicích napsal: „S velkým vzrušením a dojetím jsem dnes sledoval krátký televizní šot o tom, že se vám podařilo zachránit a umístit ve vaší synagoze několik dřevěných modlitebních lavic, pocházejících z velké synagogy v Olomouci, která byla skoro před sedmdesáti lety zapálena a zničena. Na tuto noc si pamatuji velice dobře. Bylo mi tehdy osm let, s rodiči a bratry jsme bydleli hned za rohem synagogy na Havlíčkově ulici, takže jsem byl oné noci skoro na osudném místě zkázy. Vysoké plameny šlehalo a olizovaly celou synagogu. Hasiči sice přijeli, ale dostali striktní zákaz podílet se na hašení požáru. Nocí se ozýval praskot a řinčení skel. A všude plno štiplavého dýmu, který se valil ze synagogy. Příštího dne se mi naskytl smutný obraz, budova skoro zcela vypálena, jen zdi trčely k nebi a plápolající plech kopulí hřměl v pravidelném rytmu. Tehdy se mi podařilo jako jednomu z prvních dostat se dovnitř budovy. (Kamarádil jsem s Jiřím Munkem, jehož rodiče byli správci synagogy a bydleli hned vedle). Nejdříve mě omráčil strašný zápach spáleného dřeva. Nechtěl jsem věřit očím, skoro vše bylo spálené, stěny od kouře a plamenů černé. Žár vyrazil i barevná okna, měl jsem obavu, že strop se každou chvílí zřítí. Nikdy na to nezapomenu....“.

„Možná vás bude zajímat jeden příběh, který se stal později při likvidaci objektu. Jeden z německých dělníků se totiž pokoušel odstranit velkou kovovou šesticípu hvězdici, která zdobila hlavní kopuli. Tradovalo se totiž, že hvězdice je celá ze zlata. Při pilování se však hvězdice ulomila a strhla muže dolů. Byl na místě mrtev. Dlouho jsem o tom uvažoval.... Trvalo mnoho měsíců, než zbytky synagogy zmizely.“

„Před rokem jsem byl vyzván Židovskou obcí v Olomouci, jestli bych jim nemohl dodat popis synagogálních lavic, které se po tolika letech našly. Rád jsem jim vyhověl, pokud moje paměť stačila. Sám jsem v těchto lavicích často s rodiči o svátcích seděl, a proto jsem rád, že po tolika letech našly důstojné místo ve vaší synagoze. Byl bych rád, pokud mi to zdraví dovolí, kdybych se mohl někdy do synagogy podívat a zavzpomínat na své nejbližší a známé z Olomouce, kteří se v těchto lavicích modlili, ale bohužel se už domů nevrátili. Jsem hrdý na vás, že jste se takového úkolu ujali, a zachovali tak kus tradice židovství v Olomouckém kraji.“ (z dopisu Petra Blocha – 24.6.2005, Plzeň).